

Сүйүн кызы Гулзат
“КЭАУ” ОИӨКнын
“НОМАД” колледжинин окутуучусу
e-mail: gulzat.suiunovagmail.com
Сүйүн кызы Гулзат
Преподаватель колледжа “НОМАД”
УНПК “МУК”
Suiun kyzy Gulzat
Teacher of the college “NOMAD”
ERPC “IUK”

**ЖОЖДОРДО КЫРГЫЗ ТИЛИН ЭКИНЧИ ТИЛ КАТАРЫ ОКУТУУДА
ЭКОНОМИКАЛЫК БАГЫТЫНДАГЫ СТУДЕНТТЕРДИН ӨЗ АЛДЫНЧА
ИШИН ИНИН АБАЛЫ ЖАНА ПЕРСПЕКТИВАСЫ**

**СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ САМОСТОЯТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ СТУДЕНТОВ
ЭКОНОМИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ ПО ПРЕПОДАВАНИЮ
КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА КАК ВТОРОГО В ВУЗАХ**

**STATE AND PROSPECTS OF INDEPENDENT WORK OF STUDENTS OF ECO-
NOMIC SPECIALISTS IN TEACHING KYRGYZ AS A SECOND LANGUAGE AT
UNIVERSITIES**

Аннотациясы: Макалада студенттердин өз алдынча ишин уюштурууда эң башкы маанилүү нерсе – бул студенттердин окууга болгон, билим алууга болгон, кесипке болгон кызыгуусун арттыруу экендиги каралган. Ал үчүн студенттердин өз алдынча ишин туура уюштуруу болуп саналат. Бул боюнча автор, студенттердин кесибине байланыштуу эң керектүү материалдар менен камсыз болуусу, темалар менен иштөө экендигин ачыктайт. Керектүү өлчөмдө СӨИнин темаларын, тапшырмаларын семестрге туура бөлүштүрүү маанилүү экендигин автор белгилейт. Экономикалык багытта студенттерди даярдоодо кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда мисал катары: “ Экономика жөнүндө түшүнүк”, “Базар жана бизнес”, “Дүйнөлүк экономика” деген темаларга байланыштуу тапшырмалардын, материалдардын, суроолордун берлүүсү студенттердин кесипкеболгон кызыгуусун арттырары макалада баса белгиленген. Студенттердин өз алдынча ишинин натыйжалуулугу бир катар факторлор менен аныкталары жана анын ар дайым окутуучу тарабынан көзөмөлдөнүп, бааланып туруусу абзел экендиги көрсөтүлгөн.

Негизги сөздөр: экономика, инновация, метод, цикл, бизнес, рынок, мотив, фактор, форма, графика.

Аннотация: В статье рассмотрено, что самым важным в организации самостоятельной работы студентов является повышение интереса студентов к учебе, образованию и профессии. Это правильная организация самостоятельной работы студентов. В связи с этим автор поясняет, что обеспечение студентов самыми необходимыми материалами, связанными с их профессией, заключается в работе над темами. Автор подчеркивает важность соответствующего распределения тем и заданий СРС на семестр. В

качестве примера преподавания кыргызского языка как второго при подготовке студентов в области экономики в статье подчеркивается, что представление заданий, материалов, вопросов по таким темам, как «Понимание экономики», «Рынок и бизнес», «Мировая экономика» повысит интерес студентов к профессии. Отмечается, что эффективность самостоятельной работы студентов определяется рядом факторов и должна постоянно контролироваться и оцениваться преподавателем.

Ключевые слова: экономика, инновация, метод, цикл, бизнес, рынок, мотив, фактор, форма, графика.

Annotation: The article considers that the most important thing in the organization of students' independent work is to increase students' interest in learning, education and profession. It is the proper organization of students' independent work. In this regard, the author explains that providing students with the most necessary materials related to their profession is to work on topics. The author emphasizes the importance of an appropriate distribution of topics and SRS assignments for the semester. As an example of teaching Kyrgyz as a second language when preparing students in economics, the article emphasizes that providing assignments, materials, and questions on topics such as "Understanding Economics," "Market and Business," and "World Economy" will increase students' interest in the profession. It is noted that the effectiveness of students' independent work is determined by a number of factors and should be constantly monitored and evaluated by the teacher.

Key words: economics, innovation, method, cycle, business, market, motive, factor, form, graph.

Азыркы учурда ЖОЖдордо кесиптик жогорку билим берүүнүн сапатын жакшыртуу максатында көптөгөн маселелерине өзгөчө көңүл бурулууда. Кесиптик чеберчилигин калыптандыруу үчүн заманбап билим берүү дүйнөсүндөгү билим деңгээлине, даражасына карата жогорку талаптарды коюп жатат. Заманбап дүйнө жаңыланууну ар бир адистен ар кандай маалымат булактары аркылуу үзгүлтүксүз кесиптик өнүгүү деңгээлин жогорулатууну талап кылат. Жогорку окуу жайынын негизги милдети инновациялык ишмердүүлүккө, өз алдынча билим алууга жана өзүн өзү өнүктүрүүгө жөндөмдүү адистин чыгармачыл инсандыгын калыптандыруу керектелет.

Буга байланыштуу негизги университеттердин милдети окуу процессин оптималдаштыруу, ар кандай ыкмаларды тандоо, аны ишке ашыруу учун сабакта иштин ар түрдүү түрлөрүн жана формаларын максималдуу пайдалануу керек. Мындай түрлөрүнүн бири студенттердин өз алдынча иштери болуп саналат.

Заманбап методикалык адабияттарда көптөгөн ар түрдүү аныктамалар бар. Өз алдынча иштөө окуу ишинин түрлөрүнүн бири болгондуктан, мугалим тарабынан пландаштырылып анын көзөмөлүндө жүзөгө ашырылат. Студенттердин өз алдынча иш-аракеттерин уюштурууда адис бир катар кыйынчылыктарга дуушар болушу мүмкүн. Бул жагынан мугалим студенттердин жалпы окуу жүгүн эске алуу керек. Көбүнчө студенттер пландан тышкары тапшырмаларды аткарууну каалабагандыгы болуп саналат. Бул учурда, адистик кесибине байланыштуу керектүү темаларды берүү кажет, ошондо гана студенттин кызыгуусу артат.

Өз алдынча иштөөнүн дагы бир маанилүү талабы – анын «ритми»: биринчиден, өз алдынча иштердин көлөмүн бөлүштүрүү семестр, цикл боюнча бирдей болушу керек. Студенттердин өз алдынча иштөөсү окуу ишинин өзүнчө түрү катары көп жагынан чыгармачылык шыгын ойготууга жардам берет. Ошондуктан, өз алдынча иштөө үчүн тапшырмалар көбүнчө чыгармачылык менен мүнөздөлөт. Алдыга койгон максаттарыбызга

жараша окууга үйрөтүүдө кабыл алуучу жөндөмдөрдү өнүктүрүү үчүн бир катар көнүгүүлөрдү сунуштоого болот.

1. Текстке боюнча көнүгүүлөр.

Максаты – тексттин темасын аныктоо, көндүмдөрүн өнүктүрүү, бул текстке кызыгууну ойготуу. Экономикалык багытында адисти даярдоодо кыргыз тилин экинчи тил катары окутууда Мисалы үчүн, “Экономика жөнүндө түшүнүк”, “Базар жана бизнес”, “Дүйнөлүк экономика” деген темалардын негизинде тексттерди берип, текстке карай тапшырмалар берилет. Текстти окуп, түшүнүп, маанисине карай абзацтарга бөлүп чыгуу керек;

Студенттерге тексттин негизинде төмөнкү суроолорду берсе болот:

1. Алгачкы коомдо экономика болгонбу?

2. Кандай зарылчылыктан улам экономика келип чыккан?

3. Өндүрүштүк мамилелер деген эмне?

4. Экономика деп эмнени айтсак болот?

5. Экономикалык турмуш фактыларына маани берүү илгер эле башталгандыгы жөнүндө кандай далилдер барбы?

8. Байыркы экономика менен азыркы мезгилдеги экономиканын айырмасы барбы, силердин оюнар кандай?

2. Төмөнкү сөздөрдү катыштырып чакан текст түзгүлө (Өндүрүүчү, керектөөчү, атаандаш, баа, тандоо, ишкер, эркин баа, талап, сунуш, бизнесмен) ж.б.

3. Кыргыз тилиндеги экономикалык, рыноктук терминдерди чогултуу.

Экономикалык кызыкчылык – эмгектин коомдук бөлүнүшүнө, менчик мамилесинин системадагы ээлеген ордуна жараша тиешелүү керектиктерди өндүрүүгө ылайыкталган чарбалык иш-аракеттерге түрткү берүүчү мотивдер.

Экономикалык ой жүгүртүү – адамдардын ой-сезиминдеги экономикалык мамилелерди чагылдыруу процесстери, калктын экономикалык билимге сугарылып, аны турмушта колдоно билишине жараша экономикалык өнүгүүнү тездетилгенине же тормоздолушуна алып келет.

4. Мугалим студенттерди 3-4 адамдан турган топторго бөлүп, ар бир топко бирдей сөздөр же сөз айкаштары жазылган карточкаларды берет. Алардан текст эмне жөнүндө болорун алдын ала айтуу керек. Иштин бул түрү студенттердин кызыгуусун ар дайым жаратат.

Ошондой эле өз алдынча иштөөнүн дагы бир өзгөчөлүгү, ар кандай типтеги сабактар: лекцияларда, практикалык сабактарда, консультацияларда, аткарууда болот. Бул учурда, буга чейин окутуу ыкмасы болуп саналат. Эске салсак, кыргыз тилин окутуудагы студенттердин өз алдынча иштөөдө бир катар этаптар аркылуу окутулат. Бул этаптар кыргыз тилин өздөштүрүүнүн бүткүл цикли боюнча байкоого болот: баштапкы этапта, ал көбүнчө көчүрүү сыяктуу көнүгүүлөр (тилдин элементтерин жазганды жана окуганды үйрөнүү). Көчүрүү процесси үстүндө окутуунун ыкмаларын жана ыкмаларын жалпылоо менен татаалдашат; (мисалы, муундардан, сөздөрдөн сөз айкаштарынан түзүү жана сөз айкаштарынан сүйлөмдөр ж.б.).

Студенттердин өз алдынча иш-аракеттин үчүнчү деңгээлинде өнүгүүнүн бир нече варианттарын эске алуу менен диалогдорду түзүүнү жасай алышат. Акыркы этапта, белгисиз татаал маселелерди чечүүдө студенттин активдүүлүгү жана өз алдынча иши болуп саналат.

Ошентип, студенттердин бул процесске бардык катышуучуларды тартуу даражасы окуу ишинин башка түрлөрүнөн өз алдынча иштөөсү даярдоонун жана уюштуруунун өзгөчө формасы, менен айырмаланат жана билимди өздөштүрүү иш-аракеттеринин туруктуу натыйжасы. Ошондуктан, студенттердин өз алдынча иштөөсү университеттеги окуу процессинин ажырагыс бөлүгү бул талашсыз болуп көрүнөт.

Экономикалык багыттагы университетте студенттердин кыргыз тилин окутууда студенттердин өз алдынча иштөөсү өзгөчө форма болуп саналат. Керектүү адис катары

кыргыз тилин өздөштүрүүсүнө жардам берет, заманбап адистин компонентин калыптандырууга өбөлгө түзөт жана билимге ээ болот [2, 68-б.].

Студенттин өз алдынча ишинин натыйжалуулугу бир катар факторлор менен аныкталат, анын ичинде төмөнкү айтылгандар абдан маанилүү болуп саналат:

- студенттин өз алдынча иштөөгө даярдыгы;
- өз алдынча иштөөнү оптималдуу уюштуруу жана аны мугалим тарабынан оңдоо.

Студенттердин өз алдынча иштөөгө даярдыгы төмөнкүлөр менен аныкталат:

- окуу, сүйлөө, угуу жаатында өз алдынча иштөөгө калыптанган көндүмдөрү;
- маалымдама адабияттар, сөздүктөр менен эффективдүү иштөө көндүмдөрүнө ээ болуу;

Студенттердин өз алдынча иштөөсү мугалимдин эффективдүү уюштуруусуна жараша болот.

- студенттердин окуу, сүйлөө, угуу жаатында өз алдынча иштөө көндүмдөрүн өнүктүрүү;

–Студенттерде маалымдама адабияттар жана сөздүктөр менен эффективдүү иштөө көндүмдөрүн өнүктүрүү;

- студенттерди окуунун техникалык каражаттары менен иштөөгө үйрөтүү [2, 69-б.].

Кыргыз тилин өздөштүрүү процессинин негизги формасы практикалык сабак, боюнча студенттин өз алдынча ишин түздөн-түз уюштуруу, контролдоо болуп саналат.

Студенттердин өз алдынча иштөөсү үчүн тапшырмалардын бир нече классификациясы бар:

- тарбиялык тапшырмалар, мында мугалим студенттерге тапшырманы сунуштайт жана кантип аткарууну көрсөтөт;

- окутуу тапшырмалары - үлгү боюнча тапшырмаларды аткаруу;

- издөө тапшырмалары - студенттер тарабынан өз алдынча аткарылат.

Студенттин өз алдынча иштөөсү үчүн тапшырмалар изилденип жаткан дисциплинанын темалары боюнча жана алардын көлөмү академиялык сабакта бөлүнгөн сааттар менен аныкталууга тийиш.

Студенттин өз алдынча ишинин жыйынтыгы мугалим тарабынан көзөмөлдөнүшү керек. Булар натыйжалар изилденип жаткан дисциплина боюнча аралык жана жыйынтыктоочу аттестацияда бааланат жана эске алынат

[2, с.69].

Кыргыз тилин өздөштүрүү үчүн студенттердин өз алдынча иштери өзүнө камтышы мүмкүн:

- билимди өздөштүрүү үчүн: лексикалык бирдиктерди жаттоо, сөз жасоо эрежелерин өздөштүрүү жана грамматика, тексттерди окуу эрежелерине ылайык үн чыгарып окуу, суроо-жоопторду куруу тексттер, кыргыз тилине которуу (оозеки жана жазуу); текст планын түзүү; графикалык тексттин структурасынын сүрөтү; сөздүктөр жана маалымдамалар менен иштөө; окуу-изилдөө иштери; аудио жана видео жазууларды, компьютердик технологияларды жана интернетти колдонуу ж.б.; билимди бекемдөө жана системалаштыруу: лекция конспектилери менен иштөө; тарбиялоо боюнча иш алып барышат материал (окуу китеби, кошумча адабияттар, аудио жана видео жазуулар); планды жана тезистерди тузуу жооп берүү; окуу материалын системалаштыруу үчүн таблицаларды түзүү; коопсуздук суроолоруна жооптор; текстти аналитикалык иштетүү (аннотация, реферат ж.б.) үчүн рефераттарды даярдоо семинарда, конференцияда сөз сүйлөө; рефераттарды, докладдарды жана башкалар даярдоо;

- көндүмдөрдү калыптандыруу үчүн: үлгү боюнча көнүгүүлөрдү аткаруу; кырдаалдык милдеттерди чечүү; ролдук жана бизнес оюндарына даярдоо; долбоорлорду ишке ашыруу; чыгармачылык иштерди (очерктерди) даярдоо.

Тестирилөө өз алдынча ишти көзөмөлдөөнүн формалары жана ыкмалары катары колдонулушу мүмкүн; чыгармачыл иштерди коргоо ж.б.

Өз алдынча иштин жыйынтыгын баалоо критерийлери болуп төмөнкүлөр сан алат:

- окуу материалын өздөштүрүү деңгээли,
- практикалык тапшырмаларды аткарууда теориялык билимди колдоно билүү,
- бул өз алдынча иш тиешелүү болгон изилденүүчү тема боюнча

билимдин жана көндүмдөрдүн толуктугу;

- өз алдынча иштөөдө берилген суроого жооптун негиздүүлүгү жана аныктыгы;
- отчеттук материалды мугалим тарабынан коюлган талаптарга ылайык даярдоо;

Кыргыз тилин өздөштүрүү жана өз алдынча иштерди уюштуруу компоненти боюнча сабактар, үй тапшырмаларын аткаруу, кыргыз тилдерди өз алдынча үйрөнүүнү уюштуруу, студенттин өзү тарабынан пландаштырылган, ошондой эле презентацияларды, рефераттарды, билдирүүлөрдү, долбоордук тапшырмаларды даярдоо мультимедиялык жана класстан тышкары окууларды колдонуу.

Ошентип, кыргыз тилин окутууда окуу өзгөчө орунду ээлейт, анткени ал кеп ишмердүүлүгүнүн башка түрлөрүндө көндүмдөрдү өнүктүрүү үчүн негиз болуп саналат. Мындан тышкары, окуу студенттердин көз карашын, алардын сөз байлыгын кеңейтүүгө, оозеки жана жазуу жүзүндөгү кепти өнүктүрүүгө, кыргыз тилине болгон кызыгууну сактоого жана кыргыз тилин билүү деңгээлин дайыма жогорулатууга көмөктөшүүчү өз алдынча процесс.

Колдонулган адабияттар:

1. Биялиев, К. А. Жогорку окуу жайларында кыргыз тилин экинчи тил катары коммуникативдик багытта окутуу методикасынын негиздери. [Текст] 13.00.02. - педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын авторефераты /Биялиев К. А.// – Бишкек: 2010. – 42 б.
2. Можевская А.Е., Жиргалова Я.А. Самостоятельная работа по иностранному языку студентов неязыковых вузов. Челябинск: Издат.центр ЮУрГУ, 2011; 62с.

Потапова О.В., Степанова О.С. Организация самостоятельной работы по иностранному языку студентов бакалавриата неязыковых вузов. [Электронный ресурс] URL: http://www.paxgrid.ru/proceedings_pedagogy2012